[illegible] नाटक
प्रारंभः

हें पुस्तक

यानें नवीन तयार करून

मुंबईंत

“ज्ञानसागर” लिथो छापखान्यांत छापून प्रसिद्ध केलें.

सन १९१४ शाके १८३६

किंमत आठ आणे.

श्री.

लवांकुशनाटक.

प्रवेश १ ला.

स्थळ — रंगभूमी.

पात्रें:- सूत्रधार, विदूषक, गणपती, सरस्वती.

(प्रथमारंभीं सूत्रधार रंगसभेंत येऊन मंगलाचरण करितो.)

पद—(भजला वरील सुभद्रा काय)

शिवसुत विघ्नेशा यावें ॥ रंगणीं वरदाया ॥ ध्रु० ॥
दयासागरा एकदंत ॥ तूंच आहेस तूं भगवंत ॥ सुखदा-
यक श्रीमंत ॥ नको अंत आज पाहूं ॥ शिव० ॥१॥
तुजविण नाहीं मज आधार ॥ जैसें मच्छालागीं सार
॥ येऊनी तोषवीं तूं दातार ॥ फार काय विनवूं तें ॥
शिव० ॥ २ ॥ चिंतन करितों तुझें नाम ॥ अखिल
पुरवीं माझें काम ॥ दर्शन इच्छी सखाराम ॥
सौख्यधाम तूं देयीं ॥ शिव० ॥ ३ ॥

सूत्र०- काय चमत्कार सांगावा. सर्व श्रोतेजन या रंगसभेच्या ठा- यीं येऊन बसले आहेत आणि माझा मित्र विदूषक तर अद्याप आला नाहीं (असें म्हणून पडद्याकडे तोंड फिरवून) विदूषका लवकर ये आतां विलंब करूं नको.

(इतक्यांत विचित्रवेष धारण करून विदूषक येतो.)

सूत्र०- नमोनमः, अहो श्रीमान पुरुष आपण कोठें असतां, आपलें नांव काय?

विदू०- (तोंड वांकडें करून) काय म्हटलें कोण म्हणजे पितळेचे कोन कोनातले कोन बेगडाचे कोन असे आहेत.

सूत्र०- अरे बाबा असें नाहीं. तुझें नांव काय? कारण तूं आमचा मित्र आहेस म्हणून विचारतों. आणखी कांहीं नाहीं.

विदू० - [illegible] विदूषक, [illegible], [illegible], जंगली असें म्ह-णतात [illegible] स्थान (असें म्हणून चोहींक-डे पाहून) काय हो ही मंडपाला आग लावेली आहे उगा. उगा नका आतां उशीर काऊं! [illegible] क [illegible] मारिले जाल.

सूत्र० - विदूषका, असें [illegible] सारखें काय करितोस! [illegible] येथें मी उत्तररामचरित्राचा प्रयोग करणार तर तूं त्यास मदत कर.

विदू० - साहयता करीन परंतु मदत करणार नाहीं.

सूत्र० - बरें तर तसें कां होईना. मित्रा तूं कैलास पर्वताचे ठायीं जाऊन गजानन महाराजांस घेऊन ये. तों पर्यंत मी [illegible]रण करितों. (असें म्हणून गायन करितो.)

नामस्मरण.

गजानन महाराज ॥ जय जय गजानन महाराज ॥

श्लोक - कामदा.

श्रीगजानना पाव सत्वरी ॥ देयीं सौख्य तूं पाव सादरी ॥
येसि तूं कधीं लोकरंजना ॥ हे दयानिधे श्रीगजानना ॥ २ ॥

(इतक्यांत सिद्धिबुद्धिसहित गणपति येतो.)

सूत्र० - भो गजानन महाराज, चरण कमलांचे ठायीं हा दास प्रणिपात करितो.

गण० - वत्सा, सूत्रधारा! तुझें कल्याण असो. बालका मी कैलास पर्वताचे ठायीं पित्याचे अंकावर बसलों असता अकस्मात तुझी दीनवाणी श्रवण केली, तर असें तुला कोणतें संकट प्राप्त झालें तें निवेदन कर

सूत्र० - महाराज, या रंगसभेंत महान महान विद्वान मंडळीचे अग्रभागीं उत्तररामचरित्र नाटकाचा प्रयोग करून दाखविणें आहे. त्यास नाना प्रकारचीं विघ्नें येतील त्यांचा नाश व्हावा, आणि बालकें अज्ञान आहेत त्यांस वरप्रदान द्यावें.

ग०.- भागवता, माझे वरप्रदानें करून तुझे नाटकांत कदापी विघ्नें यावयाचीं नाहींत. आतां तूं ब्रह्मनंदिनी जी सरस्वती तिचें चिंतनकर म्हणजे ती प्रसन्न होऊन वर प्रदान देईल आणि तुझे मनोरथ सिद्ध होतील. आतां मी स्वस्थानीं गमन करितें.

(असें म्हणून अंतर्धान पावतो.)

भा०.- वंदन करितों महाराज. (असें म्हणून सरस्वतीचें चिंतन करितो.)

पद.

ब्रह्मकुमारी मज आतां हे सरस्वती ॥ आगमनिगम
वंदिती तुज देवी भगवती ॥ ध्रु० ॥ तुजविण मज
नाहीं कोणी जगतीं यास्तव रें ॥ धांव पाव माय बहिणी
पाव सादरें ॥ कुरुहिंदी करुनी पाहीं अंबे सत्वरें ॥
चाल ॥ काय करूं नसुचे कांहीं अळसली मती ॥
ब्रम्हकु० ॥ १ ॥ हंसावरी बसूनि माये तारि तये आ-
तां ॥ तारि तारि दास मुदें धरोनि या हाता ॥ वागे-
श्वरी देवता तूं पाव त्वरितां ॥ सखाराम चरणीं लीन
शरण तुज प्रती ॥ ब्रह्मकुमरी० ॥ २ ॥

(इतक्यांत सरस्वति प्रकट होते.)

भा०.- हे जगज्जननी शारदे, चरणकमलाचे ठायीं हा दास वंदन करितो.

सरु०.- वत्सा भागवता तुझें कल्याण असो. मी ब्रह्मलोकीं त्याचे अग्रभागीं मयूरारूढ होऊन नृत्य गायन करीत असतां तुझी दीनवाणी श्रवण करून तात्काळीच या रंगभूमीचे ठायीं प्राप्त झालें, तर असें कोणतें संकट तुला प्राप्त झालें तें कथन कर.

भा०.- मातोश्री, या रंगसभेचे ठायीं मोठमोठे विद्वान बसले आहेत त्यांचे अग्रभागीं अज्ञान मतिमंद बालकें सुरस भाषणें कशीं करतील. म्हणून आपल्या चरणाचें चिंतन केलें आणखी कांहीं नाहीं.

सूत्र०- [illegible] साकी.

[illegible] बाळकें कुशील सुरगुरुवाणी ॥

[illegible] होईल [illegible] ॥

[illegible] होईल [illegible] ॥१॥

बाळकांस [illegible] करून [illegible] लक्ष्मणजी सर्वांना [illegible] स्वस्थानीं गमन करितें.

सूत्र०- [illegible] करितो. (तीजाते. व पडदा पडतो.)

प्रवेश २रा.

स्थळ- अयोध्या.

पात्रें:- श्रीराम, लक्ष्मण, जानकी आणि हेर

श्रीराम०- (आपल्याशीं) आतां सर्व प्रकारचा भूभार हरण जाहला. रावण कुंभकर्णांचा ससैन्य नाश होऊन बिभिषणास राज्य प्राप्त जाहलें. आणि मी सिंहासनस्थ राज्य पाळून करितो तेव्हां प्रजाजन काय आरोप ठेवितात किंवा स्तवन करितात हें दूताचे मुखें करून श्रवण केलें पाहिजे (असें म्हणून) कोण आहे रे बाहेर?

जायाजी०- जी सरकार, मी जायाजी आहें.

श्रीराम०- जायाजी, हेरास घेऊन ये.

जाया०- (हात जोडून) आज्ञा महाराज. (जाऊन हेरास आणितो)

हेर०- महाराजांचा जयजयकार असो.

श्रीराम०- हेरा, तूं आज रात्रौं सकल अयोध्येंत संचार करून आपली निंदा कोण कोण करितो याचा शोध करून ये.

हेर०- (हात जोडून) आज्ञा महाराज. (जातो.)

श्रीराम०- (आपल्याशीं) आतां मी आपल्या अंतःपुरांत जाऊन जानकीस डोहाळे विचारितों. कारण वसिष्ठानें आज्ञा केली आहे. (असें म्हणून जातात. व पडदा पडतो.)

प्रवेश ३ रा.

स्थळ - जानकीचें मंदीर.

पात्रें:- श्रीराम. जानकी. वदामी (परिचारिका.)

श्रीराम०- (अंतःपुराचे द्वाराजवळ येऊन) कोण आहे द्वारावर?

वदामी०- (हात जोडून) जी सरकार मी वदामी आहें.

श्रीराम०- वदामे अंतःपुरांत जाऊन सांग कीं मी आलों आहें म्हणून.

वदामी०- (वंदन करून) जी सरकार. (असें म्हणून आंत जाऊन येते.) महाराज बाईसाहेब बसल्या आहेत चलावें.

श्रीराम०- वदामे उत्तम आहे. (म्हणून मंदिरांत प्रवेश करितो)

[illegible] (खुणा) [illegible] आली [illegible] द्वारावर जाऊन [illegible]

[illegible] आहे. (असें म्हणून द्वारावर जाऊन बसते)

[illegible] प्रणिपात करितें

[illegible] असो तुझ्या सौभाग्याचा तरणी

[illegible] असो. (असें [illegible] देतो.)

रागिणी.

प्राण[illegible] भारतो मस्तकीं बाहुनी करितें ॥

[illegible] प्रजाजनांचें कार्यभार कीं [illegible] ॥

सत्वर आलों या ठाया ॥ सखये तुजला भेटाया ॥ १ ॥

कां स्वस्ति क्षेम आहेना?

जान०- प्राणनाथ, आपली कृपा मुज[illegible] या [illegible]वर असली म्हणजे कल्याण कारक आहे.

श्रीराम०-जानकी, तुझ्या मुखावर गर्भाचें तेज [illegible] तेणें करून तूं फारच शोभतेस. आतां मी तुला प्रश्न करितों त्याचें उत्तर दे.

दिंडी.

नको मानसीं संकोच आणूं काहीं ॥ [illegible]

कडे कूर्म दृष्टी पाहीं ॥ काय इच्छा मानसीं गमे-

आतां ॥ तीच बोलें येधवां [illegible] ॥ १ ॥

श्लोक - कामदा.

पूर्णकामना येधवा पहा ॥ सर्व साधितो योग हा महा ॥

सांग तूं मला हे सखे तरी ॥ ठेवूं तूं नको खेद अंतरीं ॥ २ ॥

जान०- प्राणनाथ, इच्छा काय आहे म्हणून प्रश्न करितां तर सांगतें तें श्रवण करा.

श्लोक.

[illegible]तटाकीं मुनिपालि मेळा ॥ [illegible] वाटतें [illegible] डोळा ॥

त्यांच्या समाजीं दिनरात वास ॥ व्हावा गमे कीं मजलागीं खास ॥

श्रीराम०- (आपल्याशीं) काय चमत्कार सांगावा [illegible] जानकीला असे डोहाळे होतात काय? "कर्मणो गहना [illegible]" असो. जें भवितव्य असेल तसें होईल. (उघड) प्राणसखे अशी का तुझी

इच्छा आहे. जरेंतर तसेंच परमेश्वर सिद्धिस नेवो. आतां मी वशिष्ट गुरूंचे मंदिरांत दर्शनार्थ गमन करितों.

जानकी.- [illegible] वंदन करित्यें.

श्रीराम.- गढ्ठमस्तु. (असें म्हणून निघून जातो. पडदा पडतो.)

प्रवेश ४ था.

स्थळ- रजकाचें घर.

पात्रें:. राघु (रजक) चिमणी (त्याची स्त्री.)
आ[illegible]जी (त्याचा सासरा) सोमाजी (राजदूत)

सोमा.- (आपल्याशीं) रामचंद्र प्रभूनीं मला नगरांत निंदा अथवा स्तुती कोण करितो याची चवकशी करण्या करितां पाठविलें आहे तरी आतां त्या प्रमाणें या रजकाच्या घरा वरून भ्रमण करितों (असें म्हणून निघून जातो.)

(इतक्यांत राघू रजक वस्त्रांच्या घडया घेऊन प्रवेश करितो)

राघु.- (आपल्याशीं) आज सकाळ पासून नदीवर जाऊन ही पांघरुणें धुवून आणिलीं, आणि वाळवून आणून ठेविलीं आहेत आतां त्यांच्या घडया करून ज्यांच्या त्यांस पावत्या कराव्यात, म्हणजे ठीक. (असें बोलून स्मरण झाल्या सारखें करितो) अरे हो! आज पंधरा दिवस झाले. बायको सटव्या परदाच्या लग्नालागली ती तिकडेसच जाऊन बसली. आतां घरीं

आणी [illegible] जवळ [illegible] नाहीं.

([illegible] घराच्या [illegible] सर्व लोकांचें [illegible])

([illegible] आपल्या घरीं येतो)

राघु०—([illegible]) अग सखे नवी [illegible] घरांत येऊं.

(असें [illegible] नीट [illegible] त्यानें रडु [illegible] बाहेर जाते व आपल्या बापास घेऊन येते.)

जानकी०—[illegible] जावईबावा. [illegible] नां? कामकाज बरें चाललें आहे नां?

राघु०—कामकाज करणें तें एकट्यानें कोठें होत असतें दुसरी मदत पाहिजे. तशांत माझ्या [illegible] लग्नाच्या पोळ्या खावयास पाहिजेत. [illegible] राहतें कुणाची.

जानकी०—जावईबावा, आतां तें सर्व असो. माझी चिमणी दोन दिवस लग्नाला गेली म्हणून तुम्हीं तिला मारह्याण करून घराचे बाहेर घालविली हें का बरें केलें. तर आतां असें न करतां माझ्या या लेकीस घरांत घ्या आणि सुखानें [illegible] आहे.

राघु०—(रागावून) मामा, [illegible] तुम्हीं [illegible] तिला घरांत कधीं घेणार नाहीं. आम्हीं सगळ्या लोकांचे डाग काढणार आणि आमच्या घरीं असा गोंधळ म्हणजे काय? तो काय रामचंद्र अमूं लागला आहे काय? सहा महिने जानकी रावणाच्या घरीं बंदि शाळेंत [illegible] आणि तिला पुन्हा घरांत घेतली तसा मी या टवळीला [illegible] घेणार नाहीं.

(असें म्हणून त्यांस हांकून लावितो.)

सोमा०—(आपल्याशीं) हा जनापवाद सर्व श्रवण केला तो च सर्व उदयीक प्रभूस निवेदन करूं.

(असें म्हणून जातो. नंतर पडदा पडतो.)

प्रवेश ५ वा.

स्थळ - राजवाडा.

पात्रें :- श्रीराम, लक्ष्मण, हेर आणि प्रतिहार.

[illegible] राजाधिराज [illegible] प्रभू रामचंद्र महाराज नजर रखो. अस्ते कदम. आप आपने जगेपर अदबसे बैठना.

(इतक्यांत श्रीराम सिंहासनावर येऊन बसतात.)

श्रीराम०- (आपल्याशीं) नगरांत आपली स्तुति किंवा निंदा करितात याचा शोध करण्या करितां सोमाजी हेरास सांगितलें होतें. अद्याप तो आला नाहीं. बहुत करून आताचे दरबारांत तो येईल असें वाटतें.

प्रति०- राजाधिराज रामचंद्र प्रभू महाराज.

श्रीरा०- प्रतिहार किमर्थ गर्जना केलीस?

प्रति०- सरकार सोमाजी गस्तवाला आला आहे.

श्रीरा०- बरें तर त्यास येऊं दे.

प्रति०- (हातजोडून) आज्ञा महाराज. (त्यास घेऊन येतो.)

सोमा०- (वंदन करून) महाराजांचा जबजयकार असो.

श्रीरा०- भद्रमस्तु. सोमाजी काल रात्रीं तूं सर्व नगरांत संचार करण्याकरितां गेला होतास तेव्हां तुला कांहीं ऐकण्यांत निंदा स्तुति आली काय?

... नगर भ्रमण करील ... आपले सौंदर्य ... परंतु राघुच्या नांवें ... ... मात्र निंदा केली.

श्रीरा०- अशी त्यानें निंदा काय केली ती सांग तर पाहूं ?

सौमा०- (हात जोडून) ... ... या दासाला अभय असेल तर सांगतों.

श्रीरा०- हेरा तुला अभय आहे. सत्य ... असेल तें कथन कर.

सौमा०- महाराज, त्या राघु रजकाची बायको दुसऱ्याच्या ... गेली. चार दिवस गेली. आणि परत घरीं आल्यावर त्याणें मारहाण केली. मग ती आपल्या बापाचे घरीं जाऊन ... घेऊन पुन्हा आपल्या नवऱ्याच्या घरीं आली. तेव्हां तो रागावून ... कीं, सहा महिने जानकी रावणाचे घरीं असतां रामचंद्रांनीं तिला ... आपल्या घरांत घेतली. तसी मी आपली बायको घरीं घेणार नाहीं. आमची परटाची जात सर्वांची मळी व डाग काढीत आहे. आणि असा आमच्या घरांत घोटाळा काय उपयोगाचा. या ... महाराज आपली निंदा केली.

श्रीरा०- (सर्व वृत्तांत श्रवण करून) ... असें आहे काय ? प्रतिहारा सौमित्रास पाचारण कर.

प्रति०- (हात जोडून) आज्ञा महाराज. (जातो ... घेऊन येतो.)

लक्ष्म०- श्रीअयोध्याधीशा, चरण कमलाचे ठायीं हा दास वंदन करितो.

श्रीराम०- सौमित्रा, भद्रमस्तु.

लक्ष्म०- महाराज काय आज्ञा आहे.

श्रीरा०- सौमित्रा, रजकानें आपली निंदा केली म्हणून जानकीचा त्याग करणें आहे. तर तूं तिजला रथांत बसवून अरण्याचें ... अवलोकन करण्याचें मीष करून तेथें सोडून ... ... स निघून ये.

लक्ष्म०- हे ज्येष्ठ बंधो, आपली आज्ञा होईल तर आतांच त्या-

[illegible] शिरच्छेद करून टाकितों. परंतु मातोश्रीस आ-
पण दुःख सागर दाखवूं नये. इतक्यांत आपली जशी इ-
च्छा असेल तसें करण्यास हा दास सिद्ध आहे.

श्रीराम०- आम्हा [illegible] अपकीर्तिचें भय मृत्यु तुल्य आहे. करितां जानकीचा त्याग केला पाहिजे.

लक्ष्म०- (हातजोडून) आज्ञा महाराज. आपल्या आज्ञे प्रमाणें करितों (असें म्हणून निघून जातो.)

भालदार०- राजाधिराज अयोध्याधीश महाराजकी जय ? कचेरी बरखास्त. (पडदा पडतो.)

प्रवेश दुसरा.

स्थळ- अरण्य.

पात्रें:- जानकी आणि लक्ष्मण.

लक्ष्म०- (आपल्याशीं) प्रभुरामचंद्राची आज्ञा जाहल्या प्रमाणें जानकीस नर वन शोभेचें निमित्य सांगून अयोध्ये पासून बरेच लांबणीवर आणिलें आहे. आतां आणखी कांहीं अंतरावर घोर अरण्यांत नेऊन आपण अयोध्येस निघून जावें म्हणजे झालें. (उघड) मातोश्री ही वनशोभा अवलोकन करा.

जान०- लक्ष्मण भावोजी, मला या घोर अरण्यांत कशा करितां आणिलें याचा हेतू समजत नाहीं तो कृपाकरून सांगाल तर बरें

होईल. [illegible] नृपेनें माझे पंच प्राण व्याकूळ जाहले आहेत. तर [illegible] करून उदक पान करवाल [illegible] होईल.

लक्ष्म० - [illegible] कालांची, [illegible] अशी आज्ञा केली आहे कीं, [illegible] मुनीचे [illegible] आहेत ते तुम्हांस [illegible] नान ध- सघून आणिले. आतां [illegible] गमन करितो.

(असें म्हणून कनक पात्र घेऊन उदक आणावयास जातो.)

(इकडे जानकी शोकाकुल होऊन [illegible] करिते.)

जानकी० - [illegible] गीत.

हा हा दैवा काय करावें ॥ राज्यपद [illegible] भोवनीं चाफि-
रावें ॥ अन्नोदकतें कवणें द्यावें [illegible] ॥ १ ॥
कायप्रभूचा कोप जाहला ॥ [illegible] वरतीकीं वायु [illegible] ॥
दुःखाद्रीचा म्हणूनि घडला ॥ कांतारीं वास ॥ २ ॥
दाशरथी नृप सखाराम ॥ रुष्ट जाहला राजाराम ॥
आतां चिंतन करितें नाम ॥ [illegible] ॥ ३ ॥

(या प्रमाणें शोकानें व्याकूळ असता निद्रेनें व्याप्त होती जाहली इतक्यांत सौमित्र उदक घेऊन येतो.)

लक्ष्म० - पहा मी त्वरेनें जाऊन उदक आणिलें तें मातोश्रीनें घ्यावें तों निद्रिस्त झाली आहे. आतां [illegible] आहे. आपण रथांत बसून अयोध्येस गमन करावें. कारण जानकी माता जागृत झाल्यावर अनर्थ करील. (असें म्हणून त्या घोर वनांत जानकिचा परित्याग करून अयोध्येस जातो.) (पडदा पडतो.)

प्रवेश ७ वा.

स्थळ - अरण्य.

पात्रें :- जानकी, सदाशिव, माधव (वाल्मिकशिष्य)

तरी किती म्हणून दुर्घट सांगावा. मी येथवर धनुर्धर असतां माझी वृथा केलीस सर्व सैन्याच्या नाश केला, हें सामर्थ्य अन्याचें [illegible] होणार नाहीं (असें म्हणून अयोध्येस [illegible] हून जाऊन रामचंद्रास रणवृत्त निवेदन करितो.)

(अयोध्येहून लक्ष्मण, मारुती, नळ, नीळ, अंगद आदि करून सेना नायक युद्धास येतात.)

लक्ष्म०- (आपल्याशीं) अहा हे कुमार केवळ प्रतापी सूर्या सारखे दिसतात. (उघड) क्षत्रिय धर्मा प्रमाणें युद्ध केलें [illegible]. (असें म्हणून युद्ध करितो.)

कुश०- लक्ष्मणा, रामचंद्राचे आज्ञेवरून तूं जानकीस अरण्यांत सोडून गेलास त्याचें प्रायश्चित्त [illegible]. (असें म्हणून त्याच्या शस्त्रास्त्रांचा [illegible] करून टाकिला.)

([illegible] बेताल.)

मारु०- मुलांनो, फारशी गडबड मांडिली आहे. आतां वारू सोडून आणि आपल्या प्राणाचें रक्षण करा.

(असें म्हणून सहस्रावधी पर्वत टाकिले त्याचें निवारण कुशानें आपल्या बाणानें करून त्यास जर्जर केलें.)

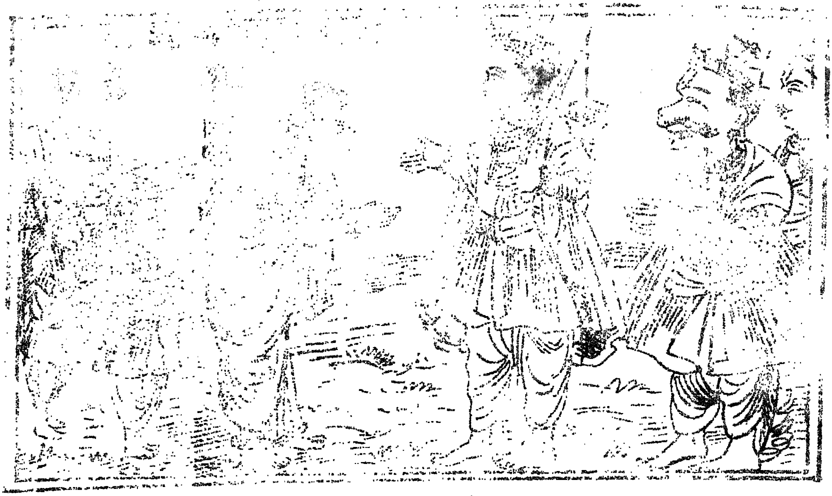
(सुग्रीव, अंगद, नळ, नीळ, जांबुवंत यांचा परस्परें लहु-कुशांनीं [illegible] करून सर्वांस बंधन करून टाकिलें. आणि आश्रमीं घेऊन जाते सविनय नमले.)

प्रवेश १० वा.

स्थळ - वाल्मिकाश्रम.

पात्रें:-

श्रीराम, बिभीषण, वाल्मिकी, जानकी, लहु - कुश प्रतिहार.

श्रीराम.- (आपल्याशीं) पहा त्या वाल्मिकी आश्रमांत दोन बालकांनीं अद्भुत पराक्रम करून बांधवां सहित कपिगणांस बंधन करून टाकिलें. आतां आपणास स्वतां गेलें पाहिजे. (उघड) प्रतिहारा, बिभीषणास पाचारण कर.

प्रति०.- (हात जोडून) आज्ञा महाराज. (त्यास घेऊन येतो.)

बिभी०.- (वंदन करून) महाराज दासास काय आज्ञा आहे

श्रीरा०.- लंकाधीशा, वाल्मिकी आश्रमांत बांधवांसहित कपिगण बंधन पावले आहेत, तर त्यांची मुक्तता त्या बालकां पासून करून घ्यावी. म्हणून आपण समागमें चलावें.

बिभी०.- (हात जोडून) आज्ञा महाराज. (असें म्हणून सैन्या सहवर्तमान वाल्मिकाश्रमीं प्रवेश करितात.)

लहुकुश०.- (आपल्याशीं) आपण तर मातेची आज्ञा घेऊन आलों. आतां आजचा प्रसंग श्रीरामाशीं आहे. काय होईल तें खरें.

(असें म्हणून धनुष्यबाण सज्ज करून सिद्ध होतात.)

श्रीरा०.- (रणांगणीं लहूकुशास पाहून) शाबास बालकांनीं विशेष पराक्रम केलात. आतां वारूची मुक्तता करा. नाहींतर मला शरण या म्हणजे प्राणाचें रक्षण होईल १

जानकी०- (जागृत होऊन. काय स्वामीजींनी माझा त्याग केला. काय? [illegible] मी अबला एकाकी या अरण्यामध्यें असतां हिंस्र पशू भक्षण करितील. व्याघ्र, सर्प, वनमार्जार जंबुक आदि करून नानाविध [illegible] ज्या कोणी दूर गाळिली. त्या प्रमाणें प्रभू रामचंद्र रुष्ट होऊन या अरण्याचे ठा-यीं त्याग केला. आतां माझें संरक्षण कोण करील. त्यांत मी गर्भिणी आहें. याची लज्जा अनंतकोटि ब्रह्मांडनायका तुला आहे.

(असें म्हणून दीर्घस्वरें रोदन करूं लागते.)

पद.

(चाल- माझ्या मनींचें हितगुज सारें ठाऊक कृष्णाला.)

जयजगदीशा पूर्णपरेशा श्रीशा तूं यावें ॥ कृपाकरुनि-
यांसदय हृदया मज संरक्षावें ॥ ध्रु० ॥ तुजविण मज-
[illegible] कोणी या जगतीं जाण ॥ घोर काननीं या-
कन्येचें साह्य करीं त्राण ॥ जय० ॥ १ ॥ सत्कीर्ती ही सक-
ल पुराणीं मुनिजन गाताती ॥ अगम निगम बहु स्तवि-
ती बारे वंदिती दिनराती ॥ जय० ॥ २ ॥ [illegible] प्र-
भु [illegible] माझ्यावरि रुष्ट ॥ जहाला म्हणुनी
सदासर्वदा भोगितें कष्ट ॥ जय० ॥ ३ ॥

१ अशा मधुर आलापानें जानकी रुदन करित असतां वाल्मिक व

[illegible] शिष्य [illegible] समिधा पुढें आणावयास येतात.

[illegible], दुर्वा समिधा आणल्या कां?

[illegible] दुर्वा समिधा आल्या [illegible] घेऊ न ठेविल्या [illegible] तुळशी पुढें घेतों म्हणजे झालें (असें म्हणून [illegible] घेऊन म्हणतो) कांहींतरी [illegible] येत आहे.

[illegible] असें भय कां मानतोस. आपण पुढें [illegible] (असें म्हणून जानकी सन्निध येतात.)

सदा०- ([illegible]) अहो [illegible] कोण आहांत तें अगोदर आम्हाला सांगा.

जान०- हे [illegible] मी अयोध्याधीश प्रभूची राणी. [illegible] नकी असें [illegible].

माध०- कां [illegible] नांव [illegible] अशानें आम्ही एकावयाचें [illegible].

सदा०- [illegible] आहे तर हिनें आ म्च्या [illegible] आश्रमावरून भागिरथी आणावी. म्हणजे आम्हीं सत्य मानूं?

जान०- हे मुनिच्छत्र हो! आतां मी गंगेची प्रार्थना करितें, काय ती माझी लज्जा रक्षण करील तें खरें (गंगेचें स्तवन करिते.)

श्लोक- [illegible]

श्रीगंगे [illegible] येथवां ॥
माझें सत्वचि रक्षणार्थ सदये [illegible] ॥
धांवोनी मुनिआश्रमावरुनि तूं वाहे सदा सत्वरी ॥
सद्भावें नमितें पदास तुझिया कार्यार्थि साधी तरी ॥ १ ॥

(असें स्तवन करितांच गंगा मुनिच्या [illegible] आली)

सदा०- वाहवा ही जानकी सत्य पतिव्रता आहे यांत कांहीं संशय नाहीं. आतां इला स्वामिराजाकडे घेऊन जावें हेंच ठीक कां माधवभट खरें कीं खोटें.

(असें म्हणून जानकीस घेऊन आश्रमीं येतात.)

[illegible] सद्गुणी [illegible], हें काय? [illegible]
त [illegible] स्त्री घेऊन आलास?

लक्ष्मण० - (वंदन करून) स्वामिराज, ही अयोध्याधीश प्रभू श्रीरामचंद्रांची धर्मपत्नी जानकी. लोकापवादा करितां अरण्यांत सोडिली, तशांत ही गर्भिणी आहे. हिचें संरक्षण [illegible].

वाल्मि० - (असें वर्तमान ऐकून [illegible]) जानकी तूं माझी धर्म[illegible] [illegible] करावा.

जानकी - (वंदन करून) स्वामिराज आपण [illegible] धर्में पिता [illegible] यांत संशय नाहीं. आतां [illegible] हेंच मागणें आहे.

वाल्मि० - जानकी तूं कांहीं काळजी करूं नको.

(पुढें जानकीस नऊमास [illegible], कुश नामक पुत्र झाला व लव्हाळ्या पासून लव नामक पुत्र झाला. [illegible] करून सर्व विद्या [illegible].)

प्रवेश ८ वा.

स्थळ - अयोध्या.

पात्रें:- श्रीराम, भरत, शत्रुघ्न, वसिष्ठमुनि [illegible].

[illegible] रामचंद्र [illegible]

श्रीराम०- ([illegible] बसून) [illegible] माझ्या मनांत अश्व मेध [illegible] अशी इच्छा आहे. तरी वसिष्ठ [illegible] संमत घेऊन [illegible] वारू सोडावा.

भरत शत्रु०- श्रीरामचंद्र प्रभू, आपल्या आज्ञे प्रमाणें अश्वमेध यज्ञाची सिद्धता करितो. आपण कांहीं काळजी करूं नये

श्रीरा०- सौमित्रा, या अयोध्येंत आज बारावर्षें अवर्षण पडलें आहे [illegible] यज्ञ केला [illegible] अरिष्टाची शांति होईल.

लक्ष्मण०- (हात जोडून) हे प्रभो रामचंद्रा, [illegible] आज्ञे प्रमाणें वसिष्ठ गुरुजींस पाचारण करवितो. कोण आहे प्रतिहार गुरुजींस घेऊन ये.

प्रति०- आज्ञा महाराज. (असें म्हणून त्यांस घेऊन येतो.)

श्रीराम०- (वसिष्ठ मुनी आलेसें पाहून) श्रीब्रह्मपुत्र आपल्या चरण कमलाचे ठायीं हा दास वंदन करितो.

वसिष्ठ०- राजा रामा, भद्रमस्तु. मी प्रातःकाळीं ब्रह्म चिंतनांत असतां मध्यंतरींच पाचारण केलें याचें कारण काय तें समजलें नाहीं ?

श्रीरा०- गुरु महाराज. आपल्यास अश्वमेधयज्ञ करावयाचा आहे तरी त्याची सिद्धता आपल्या आज्ञे प्रमाणें [illegible]

वसि०- रामचंद्रा, [illegible] आहे. माझ्या कडून सर्व सिद्धताच आहे. (असें म्हणून विधिपूर्वक अश्वाची पूजा करून पृथ्वीवर सोडून देतात.)

श्रीरा०- हे भरता, हे शत्रुघ्ना, तुम्ही या श्यामकर्णाच्या संरक्षणार्थ सेना घेऊन गमन करावें.

भरत- शत्रु०- (हात जोडून) आज्ञा महाराज.

(असें म्हणून सैन्या सहित वारूचे रक्षणार्थ प्रवेश - करितात. नंतर पडदा पडतो.)

प्रवेश ९ वा.

स्थळ वाल्मिकाश्रम.

पात्रें:- जानकी, लहू - कुश आणि शत्रुघ्न भरत.

जान० - बाळांनों, आज मी गंगा स्नानास जातें तुम्हीं ऋषी बाळकां सह वर्त्तमान क्रीडा करा.

लहू कुश० - आई, आम्हीं फार लांब खेळावयास जात नाहीं या पहा कर्दळी वनांत मुलां सह वर्त्तमान खेळतों.

(असें म्हणून निघून जाते.)

(इतक्यांत श्यामकर्ण त्याच वनांत प्रवेश करितो.)

कुश० - (मोठ्या आनंदानें) लहू तो पहा याज्ञिक वारू आला आहे. त्यास बंधन करून ठेवितों. (असें म्हणून त्यास बांधून टाकितो.)

लहू० - दादा, अरे पहा या अश्वाचे मस्तकावर सुवर्ण पत्रिका लिहिली आहे ती वाचून दाखवीत रे ?

कुश० - सांगतों श्रवण कर.

ओव्या.

श्रीराम अयोध्यापती ॥ सार्वभौम जाण नृपती ॥ तेणें
अश्व सोडिला क्षिती ॥ वीरदळ पहावया ॥१॥ अंगीं
जयाच्या असेल आंगवण ॥ तेणें संग्रामीं करावें

[illegible] ॥ नाहीं तरी आनन्द [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] ॥ १ ॥

[illegible] आपण केलें आहे आ[illegible] [illegible] त्यांचा मात्र [illegible] पाहिजे.

(असें म्हणून [illegible] काढून [illegible]त.)

([illegible] करितात.)

भरत०- [illegible], [illegible] सांगावा. हीं कशीं वाळें कसीं [illegible] आहेत तीं पहा.

[illegible]

हातीं घेऊनी चापबाण ॥ कसें बांधियलें वाण ॥
कोपोनि [illegible] ॥ करील [illegible] ॥ १ ॥

शत्रु०- बाळकांनो, अश्व सोडून द्या नाहींतर व्यर्थ आपल्या [illegible] मुकाल.

कुश०- हे वीरा, वारूचें आम्हीं बंधन केलें आहे, तरी त्याची मुक्तता करीत नाहीं. तुझ्यांत काय सामर्थ्य असेल तें दाखीव.

(असें म्हणून युद्ध करूं लागतो.)

शत्रु०- वाहवा बालका फार पराक्रम केलास. माझ्या अस्त्रांचे [illegible] करून आपल्या बाणें करून आमच्या सैन्याचा नाश केलास एकूण धन्य आहेस ?

भरत०- ([illegible]) बाळका अश्व सोडून दे नाहीं पे[illegible] [illegible] नाश करून टाकितों.

(असें म्हणून युद्ध करितो.)

[illegible]०- हे भरता तूं [illegible] तुझ्या [illegible] रामचंद्रास वनांत पाठविलें आणि आपण राज्य करावें म्हणून अयोध्ये जवळ नंदिग्रामी गोसाव्याचा वेष धारण करून बसला होतास तो सर्व साधुपणा आतां बाहेर काढतों.

(असें म्हणून युद्ध करून त्याचा [illegible] करितो.)

भरत०- शाबास बाळका [illegible] पूर्ण [illegible] पराक्रम

कु[illegible] रामचंद्र [illegible] अरण्यांत जान[illegible] त्याग केला [illegible] [illegible] लज्जा नाहीं वाटत.

श्री[illegible] या [illegible] अवलोकन [illegible] मोह उत्पन्न होतो. (उघड) बालकांनो तुमच्या [illegible] नामाभिधान [illegible] सांगा.

[illegible] युद्धास आलां किंवा [illegible] आलां (असें म्हणून युद्ध करितात व [illegible] बाण रामचंद्राच्या [illegible] सन्निध येऊन पडतात.)

श्रीरा०- काय [illegible] बालकांचे बाण माझ्या चरणासन्निध येऊन पडतात. [illegible] बाणाचा वर्षाव करि[illegible] काय होतें तें पहावें.

(असें म्हणून जे बाण टाकतो तों त्यांचे अलंकार हो[illegible] बालकांच्या आंगावर पडतात.)

[illegible] - [illegible] महाराज, हा अद्भुत चमत्कार वाल्मिक ऋषींस विचारल्या शिवाय संशय निवृत्ति होणार नाहीं.

श्रीराम०- (वाल्मिक मुनींचे सन्निध जाऊन) महाराज चरणकमलाचे ठायीं वंदन करितों. आउभयतां पुत्रां विषयीं संशय आला आहे त्याचें निवारण करावें. या बालकांचे पालनकर्ते जननीजनक कोण आहेत तें आपण सांगावें.

वाल्मि०- रामचंद्रा, हे उभयतां बलशाली कुमार तुझेच पुत्र आहेत हे ग्रहणकर आणि आश्रमास जानकी आहे तीचाही अंगिकार कर आणि आपले बांधवादिक घेऊन अयोध्येस जा.

(असें भाषण श्रवण करून श्रीरामचंद्रानीं पुत्रांसहित जानकीचा अंगिकार करून ते सबांधव अयोध्येस जाते जाहले.)

([illegible])

सूत्र०-- [illegible] विदूषक, [illegible] वर्णन [illegible]
[illegible]
आरती क[illegible]

विदू० [illegible] ([illegible])

[illegible] ॥ [illegible]
कापुरीविध्वंसोनी ॥ [illegible] म-
[illegible] ॥ [illegible] ॥ जयदेव जय
[illegible] ॥ [illegible] पर[illegible]
कामा ॥ ध्रु० ॥ १ ॥ [illegible] हनुमंत गे-
ला ॥ [illegible] ॥ मारीला
जंबुमाळी भुवनी त्राहाटीला ॥ आनंद [illegible]
घेऊनी आला ॥ जयदेव० ॥ २ ॥ [illegible] -
शक्ति सोडविली [illegible] ॥ [illegible] आले अयोध्ये
रघुनाथा ॥ आनंदे वोसंडे वैराग्य भरता ॥ [illegible]
घेउनि आलो कोसल्या कांता ॥ जयदेव० ॥ ३ ॥
अनुहात [illegible] गर्जीति अपार ॥ अठरापद्मे वानर
करिती भुभुःकार ॥ अयोध्येसी आले दशरथकुम-
र ॥ नगरी होत आहे [illegible] ॥ जयदेव० ॥
४ ॥ [illegible] राजा [illegible] ॥ [illegible]
तया पूजा उपचार ॥ [illegible] ची आरती वाद्यांचा
गजर ॥ [illegible] आवतना विसर ॥
जयदेव० ॥ ५ ॥

समाप्त.